

Bokanmälningar

Roland Hahn: Wilhelm Röpke.

Sankt Augustin bei Bonn

Academia Verlag-Friedrich-Naumann-Stiftung, 1997.
Reihe Denker der Freiheit, Nr 2. 56 s.

Bland dagens samhällsvetare är han möjligen inte känd. Men Wilhelm Röpke gjorde insatser inte bara på ekonomins många specialfält. Han gav som rådgivare till Konrad Adenauer och det "tyska undrets" skapare Ludwig Erhard även sin idé om hur den fria marknaden kan förhöja livet och göra det mer personligt och människovärdigt.

Röpke ägde, som hans biograf Roland Hahn påpekar, gedigna ekonomiska kunskaper och skarp analysförmåga. Han förmådde samtidigt förena dem med mänsklig insikt och framsynthet, något som vann gehör i Europas luttrade stämningar strax efter kriget. Så snart tillväxten kommit igång och välståndet började anses som en lösbar fråga ställdes visserligen andra röster i centrum. Debatten blev åter påtagligt snäv. Men i det komplicerade 90-talssamhället kan tiden psykologiskt vara mogen för den tysk-schweiziske nationalekonomens visioner att påverka oss på nytt.

Wilhelm Röpke såg med humanistens ögon på ekonomin. Vinstgivande verksamhet kan som bäst utgöra ett medel till mognad och självisikt. I botten hade han sina insikter i penning- och utrikeshan-

delsteori. Röpke såg ingen ekonomisk utveckling som ödesbestämd. Viljan och värdena kan styra och prägla den. Politikerna hade, menade han, dock ofta fattat fel beslut. Röpke menade t ex att den tyska storindustrin och den politiska centralismen var missfoster. De hade båda sina rötter i den preussiska reglerings- och tullpolitik som främjade industriell kartellbildning men hämmade eller slog ut små företag. Snart kom denna storkapitalism att kväva den fria tävlan mellan företagen – men detta skedde enligt Röpke alls inte oundvikligt, som Marx och andra hävdade, utan genom en medveten och oklok politik.

Monopol, mammutkoncerner och massfabrikation uppstod. De gav många tyskar en känsla av framsteg, och alstrade bevisligen jätteförmögenheter. De banade tyvärr också väg för oöverskådlig proletarisering och främlingskap i Tyskland.

Hade Weimar-regeringen däremot systematiskt låtit en öppen ekonomi bildas med fritt tillträde, oinskränkt tävlan och tullfrihet, skulle denna centralism och de känslor av utanförskap som den väckte ha kunnat undvikas, menade Röpke. En ny psykologi byggd på tillförsikt hade kun-

nat uppstå. Nationalsocialister och kommunister skulle inte ha vunnit samma gehör. I grannlandet Schweiz dit Röpke själv flyttade blomstrade sedan länge de små och medelstora familjeföretagen. Makten delades och begränsades även genom den federativa ordningen. Även schweiziska låginkomsttagare ägde en buffert mot sjukdom via eget sparande. Socialstaten och de statliga systemen kunde därmed hållas begränsade. Städerna hade inte blivit orimligt stora, och många bodde i gröna miljöer. Främst var allt detta möjligt därför att *viljan* till ett småskaligt eller subsidiärt system förelåg. En gång när en ekonomkollega påpekade för Röpke hur oekonomiskt det är att odla grönsaker i egen täppa svarade han ungefär: "Ja kanske är det så, men medge att det är ett bra sätt att frambringa mänsklig lycka!"

Wilhelm Röpke anade, som Hahn betonar, snart hur det skulle gå med den tyska demokratin. När 1920-talets politiker delade ut statsbidrag, ingrep i företagen och gynnade karteller varnade han. Och när Hitler 1930 (föga originellt) började hävda att statsstyrning skulle vara överlägsen marknadens fria tävlan, fick Röpke ta konsekvenserna av sin ekonomisk-politiska opposition och fly ur landet. Han kom att tillbringa några år som professor vid universitetet i Istanbul, varefter han fick en professur i Genève. Som en klassisk liberal i exil, vilken såg ekonomins mål i individers mognad och familjers lycka, togs Röpke till heders i Tyskland 1945. Då blev han nära rådgivare till förbundskansler Adenauer och finansminister Erhard. I verk som *Civitas humana* och *Bortom utbud och efterfrågan* gav han sina idéer spelrum.

Wilhelm Röpke engagerade sig livfullt bl a i det klassiskt liberala ekonomisällskapet Mont Pélerin Society där han samarbetade med bland andra Friedrich Hayek och Ludwig Mises. Sällskapet blev med sitt i början breda idéutbyte en motvikt mot de kollektivistiska ström-

ningar som svepte över Europa efter 1945. Men – även hos vissa liberala samhällstänkare fann Röpke ett allvarligt fel. I all sin goda kritik av den stela förnufts-tron bländades de menade Röpke (även en nyskapare som Adam Smith) av tanken, att bara man röjer hinder ur vägen kan en fri ekonomi skapa ekonomisk och kulturell harmoni. Men ekonomin är inget slutet system. Den måste paras med statsmannaskap byggt på förmåga att intuitivt inse närliggande problem, också i den mest liberalt funtade stat. Även ett kapitalistiskt samhälle måste ha en ram av måttfullhet, av vanor, traditioner och identifierande familjer. Annars röstar det lätt fram maktthavare som inför olika slags tvång.

Röpke citerade gärna svensken Eli F Heckscher som inför motstridiga krav på socialism och fritt lopp råde de ansvariga "att varken hejda händelseförloppet eller lämna det oreglerat utan i stället kanalisera det". Staten borde skydda ekonomins spelregler men överlåta själva arbetet till den fria tävlan. Röpkes praktiska idealvärld var den lilla schweiziska byn i Berner Mittelland, där några tusen människor bor, trivs och försörjer sig, utöver på ett tekniskt utvecklat jordbruk även på innovativ småindustri och förnyat hantverk samt erbjuder tjänster, vartill de lägger pengar på musikutbildning och kultur. Bara att fler kan bo mellan stad och land riktar en dödsstöt mot kollektivismens rast- och rotlöshet och leda, menade Röpke som medvetet såg "suburbaniserade" småhusområden som storstädernas medtävlare.

Även om Röpke förordade de åtgärder som förknippats med "das Wirtschaftswunder", varnade han som Hahn visar för den tro på tillväxt utan kulturell medvetenhet som spreds i Förbundsrepubliken. Han drev sitt eget "tvåfronts-krig mot en urartad marknadshushållnings status quo och mot kollektivisterna av alla grader och arter." Som en av de första utpekade han också EG:s överorganisering och hävdade den federativa, subsidiära princi-

pen långt innan den blev allmängods. I den bok som på svenska heter *Bortom utbud och efterfrågan* gav Röpke sin vision av modern frihet. Sådan frihet föds och lever i det marknadssamhälle som är starkt och förändringsvilligt, just därför att det bärs av individer med självbehärskning och långsiktiga strävanden. Och – därför att det vilar i vad vi skulle kalla den "lilla världens" vardagliga lugn.

Att Röpke numer sällan nämns antyder kanske, att man har svårt för att som han sätta in ekonomin i dess mänskliga sammanhang. Wilhelm Röpke ger oss en tankeställare, därför att han som liberal kuningt tog itu med etiska frågor – och därför att hans föraning om hur det går då de försummas i så hög grad besannades.

Var då Röpke en socialromantiker, främmande för en modern värld med dess massinflytande och växande marknader, frågar Roland Hahn till sist. Nej, knappast. Röpke såg snarare klart på farliga samhällstendenser som var på gång. Han anade farorna med att ekonomisk-utopiskt drömmeri får prägla besluten. Då blir människor starkt besvikna och då föds även den uppgivenhet som alstrar centralism och kväver friheten. Röpke fann det ironiskt att de västmakter som satt in sådan kraft på att bemöta angreppen mot friheten när freden vunnits själva tycktes oförmögna att hejda kolossalekonomin att rycka framåt. Det var för Röpke den storskaliga ekonomins bakomliggande moral, eller brist på moral, som i samtiden oroade honom mest. Hos Keynes såg han mindre den felräknande ekonomen eller cyniske spenderaren och mer den mot framtiden likgiltige, lojt urskuldande sig med ett *In the long run we are all dead*.

Det är ingen slump att Röpke snart vann förbundskansler Adenauers öra. Gemensamt sökte de eftersträva ett nytt Västtyskland där de småindustriidkande delarna i Rhenlandet blev tyngdpunkt (med huvudstaden Bonn), medan de östra delstaternas storskaliga ideal tonades ned.

När Tyskland nu åter integreras ekonomiskt, sker det tänkvärt nog just i den röpke-adenauerska småskalighetens tecken. Småindustrin i Sydtykland får sitt värde erkänt och ett flexibelt arbetsklimat efterlyses.

I dagens svenska debatt söker många förtvivlat lösningar på just de utmaningar Röpke behandlade. Till skillnad från honom talar vi ganska diffust om de värden som ekonomin kan ge, om valfrihet och välstånd, men få äger den intellektuella precision, de kunskaper och reflekterade synsätt med vilka han såg på modern ekonomi.

Röpke själv sammanfattade sina egna värden så: "Marknadsekonomin och den sociala politiska friheten med den, kan växa bara som del i och under beskydd av ett borgerligt system. Det innebär ett samhälle vari vissa grundvalar godtas och färgar hela mönstret av sociala band: individuella insatser och ansvar, absoluta normer och värden, oberoende byggt på självägande, klokhet och djärvhet, kalkylerande och sparande, viljan att ta ansvar för sitt eget liv, samstämdhet med samhället omkring en, familjekänsla, känsla för tradition och generationernas samband parat med en öppen syn på samtid och framtid, rätt slags spänning mellan individ och samhälle, fast moralisk disciplin, respekt för pengars värde, modet att sköta sina uppgifter i livet, en känsla av sakers naturliga sammanhang, och en fast värdeskala."

Om detta låter småborgerligt kan man tänka på att det rymmer en betydande broms mot dagens politiska felgrepp. Människor som är fria och samtidigt etiskt förankrade blir sannolikt också bättre samhälls- och marknadsaktörer.

Ph D CARL JOHAN LJUNGBERG
Epicentrum Ljungberg AB